

Kirsti Elisabeth Piene:

Min mor Alhed Schou.

Alhed Smith var gift med dr. Christian Schou, som var distriktslækjar i Førde frå 1876 fram til 1890-åra. Ho var såleis i Sunnfjord i nokså mange år, og her skreiv ho boka „Svungen i Søndfjord”. Her i denne artikkelen fortel dotra, Kirsti Elisabeth Piene, om mor si, Alhed Schou, som var fødd i 1849. (Artikkelen har før vore i „Urd”, Oslo.)

Min mor, Alhed Schou f. Smith, var datter av brigadelæge Christen Smith og Gina Magelssen. Hun ble gift 17 år gammel med dr. Chr. Schou. De to unge reiste ut som doktorfolk til Trygstad i Smålenene.

Ung Alhed tok med seg stor arv fra sitt barndomshjem. Hennes sterke, kunnskapsrike far og hennes fine musikalske og energiske mor hadde satt dype merker i henne for hele livet. Hun har skildret sitt barndomshjem i en liten skisse «Fra Lilleborg». — 15 år gammel gikk hun ut av Nissens skole og hadde ingen undervisning etter skolen. Hennes far tok seg av henne. Han var meget interessert i litteratur, særlig den engelske. Ung Alhed fikk ikke lov å lese «morskap» uten på engelsk. Da leselysten var så stor, begynte hun å klatre opp stigen i bøkenes verden på et fremmed språk. Hun gjemte seg i blant på loftet, hvor hun beveget seg med grammatikk og leksikon, kunne få sitte i fred og lese Dickens. Jeg tror, hun kunne Da-

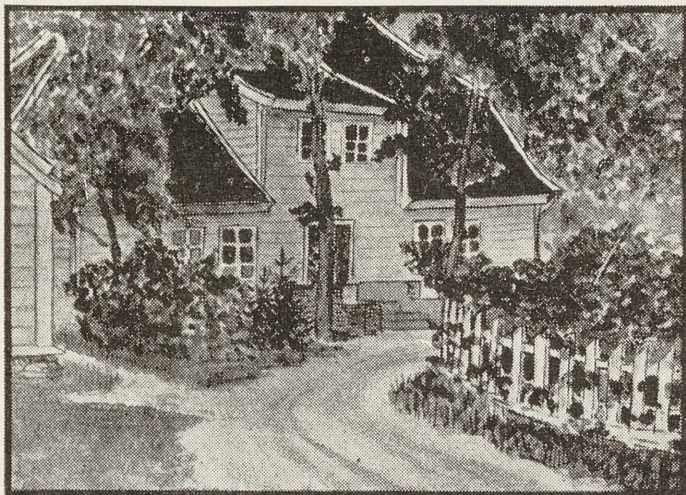
vid Copperfield omtrent utenad. Iallfall husker jeg, hun leste den for oss barn, oversatte den temmelig flytende til norsk, mens hun strikket på en lang guttestrømpe.

Ung Alhed levde i bøkenes verden. En dag hun skulle koke en saus hjemme, stod hun i sine egne tanker og rørte i pannen på kjøkkenbenken i stedet for på komfyren, mens pappa og mamma og alle søsken listet seg inn i kjøkkenet bak henne. — Til slutt deres brakende latter. Ja, hvem skulle tro, hun med tiden ble en flink husmor! Selv laget hun alltid middag og den var velsmakende. — Lykkelige år hadde de unge doktorfolk i Trygstad. Min far ble forflyttet til Nærø, Ytre Namdalen. Livet her var til en begynnelse temmelig knugende. Hun lengtet — lengtet — snart får hun dog øynene opp for natur og folkeliv. Hun skriver i hemmelighet noen skisser og sender en av dem til sin far. Han er klok og morsom i sin kritikk, råder henne til å la dem ligge og utgi flere skisser under ett i «Morgenbladet». I årene 1882—93 sender hun flere bidrag til «Folkevennen», blant annet «Sommersildfiske», trykt 1884, under et beskjedent A.

Livet på de store mektige handelssteder heroppe i Namdalen gjorde et veldig inntrykk på henne. Hun skildrer dette i «Faderen i Rosøen». Det stod i «Urd» julenr. 1919 med tegninger av Øyvind Sørensen etter originalfotos. Her i Namdalen begynte doktorfruen å «samle» gammelt. Hos sin gamle farmor, Petronelle Smith f. Bang, som bodde på enkesetet Sundland under Strømsgodset eller Smith-Strøm i Drammen, hadde hun allerede som småpike fått øynene opp for gamle saker. Der ble hun forferdet over, at tjenerne lot hønsene spise på ituslåtte tallerkener av det gamle kinesiske spisestell.

Hennes foreldre tok henne med på visitt som 16-åring til P. Simonsen på Torvet og ved synet av hans enestående samling av antikviteter ble hennes interesse ennå mer vakt for gamle saker.

«Kirkevolden», Førde. Tegn. av Ejvind Schou 1887.



En dag fant hun en gyllenlærstol som hadde stått i den gamle kirken på Nærø. Det var en gammel kirkestol med det kjente kurvmotiv. På de gamle store gårdene fant hun mange gamle ting og klenodier.

I 1876 ble min far utnevnt til distriktslæge i Førde, Sunnfjord. Her var deres lykkeligste tid. Førde var et lite kultursentrum med næring for hennes ånd, her var musikkliv og mange originale mennesker. — Her traff hennes første store sorg henne. Hun mistet sin elskede mor. Hun sa selv hun ble aldri det samme menneske etter morens død. Hun visste heldigvis ikke den gang, hvor ofte hun senere i livet skulle betrede via dolorosa.

Her på Kirkevollen var fru Alhed virkelig husfruen — tidlig oppe, kl. 6 stod hun alt i sin kjære hage — hun elsket blomster. Litt forut for sin tid var hun også i klededrakten. Hun tok sin manns gamle bukser på og spadde. Men ak o ve — en tidlig morgenstund gikk sorenskriveren forbi med sine gullbriller på og så denne ukvinnelighet! Han var en stor spøkefugl, så hun døde nok ikke i synden! Senere i livet skrev hun meget om hagestell i «Husmoderen» — «min underdeilige hage», og gir råd om anvendelse av stauder og flerårige planter. Doktorfruen innrettet sin dag: «Å gå med tøfler ut over formiddagen og arbeide uten klokke er det verste jeg vet», kunne hun si. Her i Førde fortsatte hun å samle gammelt. Vårt hjem ble til slutt det rene museum. Fra den siste tid i Sunnfjord sendte hun inn en hel «sunnfjordsamling» til forsvarsbasaren i Kristiania. Den kom senere til Holmenkollen Turisthotell, — hvor den desverre brente opp med hotellet. Folk i Førde beklaget «den snille doktaren som hadde så gala ei kone som samla på rask og fanteri». «Doktorfruen var en foregangskvinne på samlerfeltet — det innrømmes av alle autoriteter, — og det som hun spredt og famlende var begynt i Namdalen, fortsatte hun systematisk og med større iver etter at hun kom til Søndfjord» — ble der skrevet om henne til 70-års dagen. Til Kunstindustrimuseet testamenterte hun noen antikke husgeråd som hun fant særlig interessant. Også Sunnfj. bygdemuseum

Dette biletet er teke på Kirkevolden i Førde for omlag sytti år sidan. Kirsti Elisabeth Piene, f. Schou, som skriv artikkelen om mor si, fru Alhed Schou, har sendt med dette biletet. Ho skriv om dei som er på biletet slik (fra venstre: «Det er tjenerne, en dreng og stue- og kjøkkenpike, som står bak hesten «Piltens». Min søster Gina Borchgrevink (meget dyrevenlig). Vesle Diderik Brochmann, «Lillebas», senere sjømann og siden redaktør, — og min tante fru Elisabeth Brochmann, min mors søster, en usedvanlig begavet prestekone (Johs.' Brochmann, Sogndal). «Bestefar», og «bestemor», Wilhelmsen — baker — som bodde ved siden av Kirkevolden. Huset er nu nedrevet (Samuel Kvaal sitt.) Min eldste søster Elise med kattepus. Ved treet frk. Thomasine Salomonsen, husjomfruen. Min mor sittende med min yngste bror, Theodor, og meg — Kirsti Elisabeth (Tulla). Min far, dr. Chr. Schou med min eldste bror Hans Helge.»



Alhed og Chr. Schou sine born: Attarst: Elisa og Gina. Fremst: Theodor, Kirsti Elisabeth og Hans Helge.



Hans Helge, Theodor og Kirsti Elisabeth Schou.

testamenterte hun noen gamle saker som hørte hjemme der.

I Førde fikk hun istand en basar for å skaffe kirkeorgel. Hun gikk på med dødsforakt, men traff på mange skjær. Orgel ble imidlertid kjøpt. Dette har hun skildret meget humoristisk i «Orgelbasaren».

Hun hadde interesse for husflid og håndarbeid og fikk istand en håndgjerningsskole. Husjomfruen underviste i søm og lapping — og min mor i strikking. Ellers tror jeg hun leste mest høyt for barna. Hun samlet penger på en liten bankbok til Håndgjerningsskole. Bankboken eksisterer og har vært brukt til flinkeste håndgjerningseleven ved skolen.

På sine eldre dager kom hun tilbake med sin eldste sønn til Førde. Han lengtet tilbake til sitt barn-domshjem og nedsatte seg som sakfører, men døde alt året etter i 1910. Han var syk i 18 år. Etter min brors død ble hun ennå et års tid på Vestlandet og skrev sin bok «Svanøen i Søndfjord». Den utkom i 1912 på Aschehougs forlag. «Ville fru Alhed Schou ha kunnet skjenke Søndfjord denne smukke kulturhistorie, om livet på doktorgården hadde fortsatt uforandret?» skriver O. W. Fasting. «Sorgens gave er det som har



brakt fru Schou inn på forfatterbanen. Sorgen over dødens harde høst i hennes nærmeste krets.

Dr. Schou falt først bort, så døde hennes unge, lyse forhåpningsfulle datter og nå atter en av hennes unge sønner, just som han var nådd fram til modenhet.»

Min mor hadde stor glede ved å skrive bidrag til engelske blad. I «Girls own Paper» (London) 1885: Norwegian girls — i 1890 Summer Number: Ragnhild, a story of Norwegian peasant life, i «Tourist Weekly News» (Bergen—London) august 1892: «Description of Jølster, Søndfjord», «Norwegian Folklore» til «The Girls own Paper» og «Norwegian Club Year Book», London, og for Beyers «Weekly News», Bergen. 1905 var hun «Kristiania correspondent».

Hun skrev en fører til Maihaugen, «De Sandvigske Samlinger», 1905, — og «The Sandvig Collections», Maihaugen, Lillehammer, Norway» i 1906. Det var en hel liten kulturhistorie og hun fikk mange rosende anmeldelser av begge bøker.

Min mor hadde stort vingefang, mange interesser og store kunnskaper. Hun rakk langt, men var liten og beskjeden i egne øyne. Hennes største glede var å gi.

«Den dag jeg ikke har gledet et menneske, er en bortkastet dag,» pleide hun å si. Vi hadde et morsomt hjem med høytlesning, med musikk og sang ved pianoet. Min barndom står for meg i rosenskjær med min elskelige mors smil over det hele.

Hun var en strålende mor for oss 5 barn, og hennes morshjerte nådde også våre venner og de unge i slekten. Størst var hun vel som hustru og mor med stor offervilje og et elskende, selvforfølgende hjerte og et ukuelig humør. En som stod henne nær sa: «Du er vismann og barn, Alhed.» — Hun kunne gi gode, kloke råd og si rammende replikker, men var aldri ukjærlig i sin dom. Hun handlet selv ut fra som hun selv sa: «Jeg forteller aldri igjen det som kan gjøre en annen bedrøvet.»

Helt til det siste levte barnet i henne.

Når hun gikk her i Lunner med min lille gutt eller pike og ga blomstene vann i bedet og snakket med hver blomst, og blomsten snakket videre til barnet, — og barnet pludret etter — ja, jeg stod ofte og hørte på og undret meg, hvem der var den søteste, det store barn eller det lille —.

SKATTENS MYNT

Titt og ofte hører ein no om dagane folk klagar yver at skattane er høge. «No er det så gale som det aldri har vore,» segjer dei, og trur dei har rett.

No skal eg nemna noko frå gamle dagar, og så kan ein rekna etter korleis det truleg er. Men det er no ikkje så beintfram å få fram ei jamnstelling.

Folket i Noreg hadde ymse skattar i gamle dagar. Lengst tilbake leverte dei skatten i varer: Smør, ost, talg, skinn, fisk eller det som høvde. Seinare vart det å skaffa pengar, og om det ikkje høyrest så ofseleg ut, nemnt i dei pengesortar dei då hadde, var det nok ikkje lite, når ein reknar etter kjøpeverdet, som var då og er no.

Det var odelskatt for gardeigarar, landskyld for leiglendingar, tiende til kyrkjer og prestar, leding, soldathald, rossteneste (hestehald) og fredtoll. Der-til ein koppskatt. Ein mann som hadde ein bra gard, laut ut med ein dalar, ein ringare med ein halv dalar. Ein dreng med full løn også ein halv dalar, og ein med halv løn slapp med mindre. Der var skatt på omnar og eldstader, på fine vogner og lyst-båtar.

Dertil kom legden. Fattige og sjuke fôr på omgang hjå bøndene. Det var den tids fattigskatt. Seinare, då skulane tok til, laut dei attåt det andre, også svara til lærarlønene. Det var neimen ikkje lite, men dessutan fekk dei arbeida på å få laga nye vegar, og halda dei gamle i stand. Soleis fekk bøndene på Kjøsnes ein gong ei mulkt fordi dei ikkje hadde vølt ei klopp på Tynningen (Vegen millom Jølst og Førde) som dei hørde til å gjera.

Men i 1711 var kongen i pengeknipe. Så var det å

finna på noko å skattleggja. Det vart den kjende «skatt» og ymse anna.

Det kom ein «allernådigste kongelig forordning» (ei rar form for nåde) at alle og einkvar i Noreg, stor eller liten, ung eller gamal, høg eller låg, skulde svara skatt av to par skor årleg med 3 skilling paret. Dessutan skulde det svarast ein sjettepart av tenes-tefolks løn for eit halvår, og så 3 dalar året for den som brukte parykk, og likeeins for dei damer som stasa seg med «topp» (d e. laushår), og det vart ikkje lite av alt dette.

No er det så, at ein med fyrste augneblinken kan segja: «Pytt, berre 3 skilling paret, kva var no det?» Men ser ein på kjøpekrafta, vert det likevel ikkje så lite. Eit kilo smør kom på omlag 12 skilling (3 skilling morkja). Kva er det i dag?

Tenarløna var ikkje stor, men opp til ein dalar for halvåret. Det var 20 skilling. Nær på 7 merker smør. Rett nok var det meininga at det skulde reknast både dei reide pengane som tenarane fekk og dertil det dei fekk i varer. Det kunne vera ler til sko, ull til klede og fôring av beist. Det er truleg ikkje for høgt rekna om ein legg attåt 10 skilling til 30. (2.5 kilo smør.)

Endå lyt ein rekne på kor vandt det var den gongen å tena reide pengar. Skal ein rekna skatten ut i prosent av innkoma, vart den jammen høg. Eit anna var at den fôr ut av landet.

Dei kjende det nok, dei som hadde «skatteskor» på i den tida.

A. E.